

НАРКОТИЗМ

СЕРЕД ШКОЛЯРІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

у м. Пуганську: форми та поширеність

КОНОНОВ І. Ф.

УДК [316.624.3:615.2:615.015.6]–057.874 (477.61)

Уся історія людства пов'язана зі взаємодією з психотропними речовинами. Можливо, це є розплатою за розумність людини. З розумом індивід набуває й усвідомлення своєї смертності. Особливо драматичним воно стало в сучасних суспільствах у зв'язку з індивідуалізацією життя людини. Е. Фромм писав: «Наша епоха заперечує смерть, а разом з нею й одну з фундаментальних сторін життя. Замість того, щоб перетворити усвідомлення смерті і страждань в один з найсильніших стимулів життя – в основу людської солідарності, у каталізатор, без якого радість і ентузіазм втрачають інтенсивність та глибину, – індивід змушений придушувати це усвідомлення» [1, с. 205]. Таким чином, свідомість людини перетворилася для неї на проблему не менш серйозну, ніж виклики підсвідомості.

Прорив у підсвідоме за допомогою психотропних речовин з давніх-давен став одним з виходів, що знайшли люди, які жили в різні епохи й у різних цивілізаційних системах. С. Гроф описує використання психотропних речовин в різних культурах, від шаманізму до середньовічного «*ars moriendi*», наприклад, він припускає щодо відомих в античному світі Елевсинських містерій таке: «Розповіді про переживання, яких зазнавали посвячені, містять часті згадування вражаючих видінь надприродної яскравості. Вони часто описуються як протиставлення світла й п'їтьми, страху й блаженства. <...> Серед найбільш захопливих видінь були зустрічі з божествами, особливо з богинею Персефоною. <...> Важливим ключем до цієї таїни є той

факт, що перед кульмінацією посвячення ієрофанти давали тим, кого посвящали, випити священного напою, що називався «кікеон». Отже, цілком можливо, що кікеон мав дуже сильні психотропні властивості. Тільки застосуванням психоделічного напою можна пояснити, яким чином стабільно вдавалося викликати настільки потужні переживання в тисяч людей одночасно» [2, с. 63 – 64]. С. Гроф називає описані стани свідомості холотропними, а відповідні переживання розглядає як трансперсональні. Їх пережити можна не лише завдяки психоактивним речовинам, але й завдяки холотропному диханню або надзвичайним тілесним станам. Він пише: «Хоча трансперсональні переживання набувають в процесі глибокого занурення в себе, їх неможливо трактувати як власне психічний особистісний феномен у загальноприйнятому значенні. З одного боку, вони виявляються в тому ж самому континуумі, що й біографічно-ретроспективні й перинатальні переживання, доступ до них відкривається в результаті інтроспекції. З іншого боку, вони явно поширюються безпосередньо, без залучення органів чуттів, до таких джерел інформації, які перебувають далеко за межами можливого для окремої особистості. Десь на пренатальному рівні психіки відбувається якийсь дивний стрибок, і те, що було до цього глибоко інтроспективним дослідженням, самоаналізом, переходить в іншу якість і відкриває канал переживань, що належать до різних аспектів усього Всесвіту і таких, що сприймаються екстрасенсорним шляхом. Дехто порівнює такі переживання зі стрічкою М'юбіуса, адже вже й не скажеш, де внутрішній бік цієї стрічки, а де – зовнішній» [2, с. 185].

Зі сказаного видно, що психоактивні речовини в цьому випадку використовували в контексті взаємодії зі священним, з його ну-

мінозним¹ ликом. Отже, вони жодним чином не були ознакою повсякденності, будучи культурно освоєні й зараховані лише до полюсу сакрального. К. Г. Юнг уважав, що захисні стіни навколо нумінозного почали руйнуватися разом з раціоналізацією суспільного життя. Він писав: «Лише в епоху Просвітництва виявилось, що боги все ж не існують насправді, а є проекціями. Тим самим з ними було покінчено. Однак не було покінчено з відповідною їм психічною функцією, навпаки, вона перемістилася у сферу несвідомого, через що люди самі виявилися отруєними надлишком лібідо, який раніше знаходив собі застосування в культурі ідолів. Знецінення й витіснення такої сильної функції, як релігійна, мало, природно, значні наслідки для психології окремої людини. Справа в тому, що зворотній притік цього лібідо надзвичайно посилює несвідоме й воно починає здійснювати на свідомість потужний вплив своїм архаїчним колективним змістом. Період Просвітництва, як відомо, завершився жахами французької революції» [4, с. 140].

Модерна людина, залишившись наодинці зі своєю психікою, здебільшого виявилася не готовою до такої зустрічі. Це стало одним з джерел того стану, який Е. Дюркгайм назвав аномією. Частина суспільства почала шукати виходу в індивідуальній втечі від реальності. У Західній Європі на цьому ґрунті серед діячів мистецтв виникла навіть поетизація наркотичного сп'яніння. Усвідомлення наркотизму як медичної та соціальної проблеми ще просто не існувало. Історики свідчать, що на початку XIX ст. у Великобританію щорічно ввозили цілком легально до 20 тонн опіуму. В Індії опіумний мак вирощувала теж абсолютно легально Ост-Індська компанія. Її фахівці й удосконалили технології очищення опіуму. Усією Європою його продавали в аптеках як розчин і порошок. Лікарі багатьох хворих робили наркоманами, не розуміючи цього. Ост-Індська компанія почала використовувати

опіум як предмет торгівлі з Китаєм для того, щоб за виручене срібло придбати чай. Епідемія опіумокуріння мала руйнівний характер для китайського суспільства. Китай програв так звані «опіумні війни» 1840–1842 та 1856–1860 рр., опинившись перед загрозою втрати незалежності. Величезна кількість людських життів була сплюндрована й передчасно обірвана [5].

На цей час немає єдиної задовільної теорії, яка б давала пояснення наркотизму. Ідеї, наведені в цій статті, теж треба розглядати лише як загальну рамку для осмислення означеного соціального явища. Усе зводити до впливу макросоціальних чинників неможливо. Вони окреслюють лише межі, які зумовили його виникнення. Але сама його динаміка залежить від більш тонких механізмів. Адже одні люди в одній і тій же соціальній ситуації стають наркоманами або алкоголіками, а інші – ні.

Я це говорю не для того, щоб відвернути увагу від стану соціальної системи. Соціологами на прикладі багатьох країн показано, що поширеність наркотизму зростає в переломні моменти історичного розвитку – під час криз, війн та революцій [6]. Виділені вразливі в цьому відношенні шари населення. Дослідники намагалися зрозуміти, який тип особистості більш схильний до адикції. Результати відповідних досліджень виявилися парадоксальними. Скажімо, серед алкоголіків, як пише В. Бурлака, наявні майже всі типи особистостей [7, с. 11]. Але є певна статистична залежність: до наркотизації більше схильні особи з такими рисами, як компанійськість, імпульсивність, бунтарство. В. Бурлака пише: «Спільним для всіх цих осіб є прагнення стимуляції і збудження. У одних, щоправда, це проявляється в конструктивних формах, в інших – у деструктивних. Самі по собі подібні риси не є патологічними. Навпаки, вони високо цінуються суспільством, якщо є продуктивно спрямованими». Але інші вчені дійшли висновку, що наркотизація частіше за все спіткає людей з низьким рівнем самоповаги. В. Бурлака передає цей погляд так: «Зловживання субстанціями може бути засобом втечі від негативних почуттів щодо самих себе, які

¹ Нумінозним німецький історик релігії і теолог Р. Отто назвав релігійний досвід, пов'язаний з переживанням тасмичної і страшної Божої присутності. Йому відповідають страх і трепет у поєднанні із захопленням та екстазом [3].

виникають унаслідок невдач у подоланні проблем цього періоду життя» [7, с. 12]. Отже, особа, схильна до адиктивної поведінки, виглядає як душа компанії з нахилами бунтаря, але низьким рівнем самооцінки. Подібні риси не дуже узгоджуються між собою.

Усі сучасні суспільства визнають наркозизм серйозною соціальною й медичною проблемою. На рівні ООН 1961 р. була прийнята Єдина конвенція про наркотичні засоби [8], 1971 р. – Конвенція про психотропні речовини [9]. Діє Міжнародний комітет з контролю над наркотиками ООН [10].

У Радянському Союзі проти наркозизму була зорієнтована вся репресивна потуга держави, але він в латентному вигляді зберігався [11]. Хаотична демократизація суспільного життя під час перебудови, а потім обставини ринкової трансформації спровокували наркоепідемію. В. Соболев і О. Сердюк наводили дані, що в Україні 1968 р. на обліку перебувало 2506 наркоманів, а в 1997 р. – вже 54555 хворих на цю недугу [12]. Учені писали: «... Темпи наркоепідемії різко збільшилися в 1991 р., тобто тоді, коли в країні почався практичний перехід до нових форм господарювання та суспільного устрою, який відбувався в умовах загальної економічної, політико-правової та моральної кризи. Криза, як відомо, викликала різке зниження життєвого рівня значних мас населення, девальвацію і сприяла руйнуванню попередньої системи цінностей та інші несприятливі процеси в суспільстві» [12].

Незважаючи на те, що наркотична епідемія становить загрозу національній безпеці України, вона вивчалася за останні роки досить фрагментарно. Немає державного загальнонаціонального моніторингу ситуації. Дослідницькі проекти, що реалізовувалися, трималися на ентузіазмі ініціаторів. У різні роки до вивчення проблематики наркозизму в Україні долучалися О. Балакірева та О. Яременко (Київ), В. Подшивалкіна, Т. Каменська, М. Левинський та Н. Мірошніченко (Одеса), В. Соболев, І. Рущенко, Ю. Свеженцева, О. Сердюк, С. Решетняк, С. Яковлев (Харків). Моніторинговий характер мають досліджен-

ня наркозизму київських (керівник – О. Балакірева) і харківських соціологів (керівник – І. Рущенко).

Для нас особливе значення має проект учених Харківського національного університету внутрішніх справ «Молодь та наркотики», який здійснюється з 1995 р. На цей час у його межах проведено 8 опитувань учнів старших класів, ПТУ та студентів вищих навчальних закладів м. Харкова [13, с. 477]. Керівником дослідження на початковому етапі був професор В. Соболев, а зараз керівництво ним здійснює професор Ігор Рущенко. Останній прийшов до висновку, що наркозизм пов'язаний з епідеміями двох типів: епідемія першого типу – це соціальна епідемія, пов'язана з модою на наркотики в молодіжному оточенні, а епідемія другого типу – це власне медична епідемія. Соціологи, на його думку, вивчають саме епідемію першого роду. Зараз вона знижується, тоді як медична епідемія триває. Про це вчений говорив на конференції «Молодь і злочинність» у Луганську (Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка, 27 – 28 жовтня 2011 року). Загальний висновок зводиться до того, що «... протягом останніх років споживання наркотичних речовин у молодіжному середовищі зменшується, а на фоні зменшення епізодичних споживачів частка регулярних споживачів має тенденцію до зростання» [13, с. 480]. У подальшому аналізі емпіричної інформації я буду порівнювати отримані нами дані насамперед з результатами, отриманими харківськими соціологами. Перше монографічне узагальнення їх дослідження знайшли у 2000 р. [14].

Уважаю за необхідне зробити деякі термінологічні зауваження. Харківські вчені вживають термін «наркозизм» як синонім масової адиктивної поведінки. О. Сердюк пише: «На нашу думку, ознаками наркозизму як соціального явища є: 1) адиктивна поведінка, що набула масових форм, 2) виникнення особливих соціальних груп споживачів адиктивних речовин, 3) поширення адиктивної субкультури, 4) виникнення специфічних соціальних відносин, 5) трансформація соціальної структури під впливом наркозизму» [7, с. 31]. По-

няття «наркотик» є давньогрецьким за походженням (*ναρκωτικός* – що приводить до зціпеніння). Уважають, що його ввів до медичного лексикону Гіппократ. Спочатку цим поняттям позначали опіати та опіоїди, які викликали ступор чи нечутливість до болю. Обсяг цього поняття в історії постійно збільшувався, що збіднювало відповідно його зміст. Зараз цим словом часто називають нелегальні психоактивні речовини. Отже, у визначенні тієї чи тієї речовини як наркотику наявні соціальна, медична та юридична сторони. Ураховуючи нечіткість терміна й можливу безплідність термінологічних дискусій, я буду вживати термін «наркотизм» і в широкому значенні, як це роблять харківські соціологи, і у вузькому значенні, зараховуючи його лише до певного класу адиктивних речовин. Останнє необхідно з огляду на різний ступінь культурної включеності тих чи тих адиктивних речовин. Така постановка питання може здатися сумнівною. Хтось може заперечити, що алкоголь зруйнував більше людських доль, ніж канабіс. У мене не викликає сумніву шкідливість і того, і того. Річ в іншому.

Нагадаю у зв'язку з цим проблему злочину. З юридичного погляду до злочинних зараховують лише ті дії, які порушують відповідні норми закону. За такого розуміння виникає безліч парадоксів, наприклад, руйнівна для суспільства дія може ще не підпадати під норму закону, а отже, не підлягає державному переслідуванню. Прагнучи до соціологічної інтерпретації, яка має бути основою правового розуміння явища, Е. Дюркгайм пов'язував злочин із дією, що порушує фундаментальні колективні почуття. Для нього це «...дія, що ображає певні колективні почуття, які наділені особливою енергією та визначеністю» [15, с. 464]. І. Рущенко, розвиваючи ці ідеї класика, пов'язав розуміння злочину з порушеннями у відтворенні інституціональної системи суспільства. Ці порушення стосуються життєво важливих інститутів суспільства. Учений пише: «Кожне суспільство конкретного історичного відрізка часу має свій інституційний фундамент, відповідно до якого розгортаються та актуалізуються інститути

контролю, кримінальне право, правоохоронні органи» [16, с. 174].

Ці ідеї можна застосувати й вивчаючи наркотизм. Уживання алкоголю й тютюнокуріння нашою культурою освоєні. У ній вибудовані схеми, які забезпечують суспільство від руйнівних наслідків уживання названих речовин. Не буду стверджувати, що вони діють без «збоїв». Не буду й спрощувати цю проблему. Культурні схеми, спрямовані на оволодіння вживанням алкоголю, залежать від різних обставин. Так, важливе значення має поширеність серед того чи іншого народу ензимів ALDH. Фахівці з молекулярної генетики пишуть, що «...наявність в генотипі алелей с.143А та с.1510А гена ALDH2 можна розглядати як протектний фактор розвитку алкогольної залежності» [17]. Тому, скажімо, паттерни нашої культури можуть бути згубними для інших народів.

Інша річ – психоактивні речовини, які культурою не освоєні. Унаслідок цього їхнє вторгнення в повсякденне життя здійснює руйнівний вплив на його порядок. Відбувається злам у відтворенні суспільних інститутів. Особливо небезпечними деякі з цих речовин можуть бути і з медичного погляду. Вони можуть швидко й безповоротно руйнувати особистість та її тіло. Отже, уживання таких речовин перетворюється на повільний спосіб самогубства. Через це культура й відторгає подібні речовини.

Я побічно торкнувся дуже складної теми. До того ж, вона погано вивчена. Розуміючи небезпеку подібних поверхових розглядів, я звернувся до неї лише з метою показати, чому надалі у вузькому значенні слова я буду розрізняти власне наркотизм, алкоголізм і залежність від нікотину.

Далі зупинюся на результатах опитування в межах проекту «Повсякденне життя луганського школяра – 2011»². Дослідження проводили протягом місяця: з 10 жовтня до 10 листопада 2011 р. У процесі дослідження було опитано 800 луганських школярів. Обсяг

² Про нього докладно див.: Кононов І. Ф., Хобта С. В. Повсякденне життя старших школярів: яка раціональність тут формується? (Про дослідницький проект «Повсякденне життя луганського школяра – 2011») // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка : Соціол. науки. – 2012. – № 2 (237). – С. 5 – 15.

вибіркової сукупності визначався з огляду на однорідність досліджуваного контингенту та аналітичних вимог до вибіркової сукупності. Під час опитування застосовувалася випадкова вибірка. Величина похибки вибірки для $P = 0,954$ дорівнює 3,5%, без урахування дизайну-ефекту. Тип формування вибірки – багатощаблева комбінована. Основу вибірки становив список шкіл м. Луганська.

В анкеті ситуація з поширеністю наркотизму серед учнів старших класів шкіл Луганська зондувалася за допомогою ряду запитань, які дали можливість отримати достатньо стереоскопічне уявлення про проблему. Загальний розподіл відповідей на пряме запитання про поширеність уживання наркотиків школярами наводимо в табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл відповідей на запитання «Наскільки поширене в оточенні учнів вашої школи вживання наркотиків?»
(у % від кількості опитаних)

№ п/п	Варіанти відповідей	Усі опитані	8 кл.	9 кл.	10 кл.	11 кл.
1.	Це масове явище	3,3	3,9%	1,9%	1,6%	5,5%
2.	Є школярі, які регулярно вживають наркотики, але їх небагато, і є більшість, що їх ніколи не пробувала	4,5	6,7%	1,4%	7,1%	3,2%
3.	Дехто з школярів уживає наркотики, але це дуже незначна кількість, а більшість з наркотиками справи не мають	13,5	11,2%	10,1%	14,1%	18,3%
4.	Учні нашої школи наркотиків не вживають	36,6	38,8%	42,0%	39,1%	28,9%
5.	Складно відповісти	41,4	39,3%	44,4%	38,0%	44,0%
6.	Немає відповіді	0,7	0,1	0,2	0,1	0,1
	Разом	100	100	100	100	100

На основі цих даних можна сказати, що наркотики в обрії повсякденного життя учнів старших класів присутні. Меншість серед опитаних усіх класів упевнена, що учні їх школи наркотиків не вживають. 21,3% від загальної кількості опитаних визнали, що якоюсь мірою, але серед учнів їхньої школи є ті, хто вживає наркотичні речовини. Оскільки запитання належить до сензитивних³, то варто звернути увагу на кількість тих, кому складно було на нього відповісти. Цілком можливо, що серед них є й ті, хто просто приховав свої знання про стан речей з питання, що вивчається.

У таблиці відображено слабку кореляцію

думки про поширеність вживання наркотиків учнями від класу: чим старші учні, тим частіше вони впевнені, що дехто з їхніх однокласників уживає наркотики (коефіцієнти: Спірмена 0,127 та Пірсона 0,129). Звертає на себе увагу факт, що розподіл відповідей між восьмикласниками та одинадцятикласниками достатньо близький.

Розподіл відповідей за статтю відрізняється несуттєво. Значущі відмінності зафіксовано лише за позиціями «це масове явище» (дівчата – 1,2%; хлопці – 5,5%) та «учні нашої школи наркотиків не вживають» (відповідно 37,2% та 34,7%). Відмінність за позицією «є школярі, які регулярно вживають наркотики, але їх небагато, і є більшість, що їх ніколи не пробувала» (дівчата – 4,2%; хлопці – 5,25) перебуває в межах статистичної похибки. За

³ І. Дев'ятко пише: «Сензитивними можуть уважатися будь-які запитання, спрямовані на отримання відомостей, яких люди зазвичай запобігають» [18].

позицією «дехто з школярів вживає наркотики, але це дуже незначна кількість, а більшість з наркотиками справи не мають» зафіксовано однакові проценти в статевих групах (по 13,8%). Гендерні характеристики розподілу відповідей підтверджують давно зафіксовану диспропорцію: серед тих, хто вживає наркотики, значно більше чоловіків, ніж жінок [11, с. 78]. Тому чоловічий і жіночий досвіди контакту з цими речовинами й людьми, які їх уживають, мають різнитися. Але в учнівській молоді цей досвід різниться не суттєво.

Для конкретизації розглянутого питання в анкеті було передбачено запитання про вживання наркотиків в найближчому оточенні респондента. З одного боку, це давало мож-

ливість зрозуміти, наскільки респондент, відповідаючи на попереднє запитання, користується власним досвідом, а з іншого – це дозволяло зрозуміти механізми поширення наркотизму. Я вже наводив думку фахівців, згідно з якою для пояснення поширення наркотизму варто застосовувати епідеміологічну модель. До того ж, харківськими соціологами встановлено, що найбільший вплив на молодих людей під час уживання наркотиків «...справляє субмісивний мотив (потрапляння під груповий тиск). Ця позиція є «абсолютним лідером» за частотою виборів респондентами – 60,5%» [7, с. 47]. Наведу табличні дані з вживання наркотиків серед трьох найближчих друзів (Табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл відповідей на запитання «Уявіть собі трьох своїх близьких друзів. Скільки з них, на Вашу думку, хоча б колись уживали наркотики?»
(у % від кількості опитаних)

№ п/п	Варіанти відповідей	Усі опитані	8 кл.	9 кл.	10 кл.	11 кл.
1.	Один	9,3	7,0%	5,9%	12,5%	12,3%
2.	Два	6,1	5,3%	6,3%	3,3%	9,5%
3.	Три	4,1	2,3%	2,0%	6,5%	5,9%
4.	Жоден	78,9	83,6%	85,8%	77,7%	72,3%
5.	Складно відповісти	1,6	1,6	0,0	0,0	0,0
	Разом	100	100	100	100	100

Матеріали цієї таблиці підтверджують дані попередньої. Серед усіх опитаних у 19,5% респондентів є найближчі друзі, які вживають наркотики. Тенденції теж не відрізняються від вже зафіксованих. χ^2 має значення 25,169, що підтверджує наявність зв'язку між перемінними «друзі, які вживають наркотики» і класом, де вчаться респонденти. Відмінності між статтями в цьому випадку виявляються рельєфніше: троє друзів-наркоманів є в 6,8% юнаків і в 2,4% дівчат; два таких друга/подруги відповідно є в 7,8% опитаних юнаків і в 5,2% дівчат, один друг – відповідно в 10,6% та 9,0%. Проте, що в їхньому близькому оточенні наркоманів немає, сказали 74,85 % юнаків і 83,5% дівчат.

Перед респондентами у відкритій формі ставилося запитання «Які види наркотиків до-

статньо легко придбати в нашому місті?». Для обробки даних була використана таблиця з публікації харківських соціологів [13, с. 479 – 480]. Правда, отримані нами дані неможливо прямо порівнювати з даними у Харкові, тому що там питання стояло про вживання наркотиків. При їх зіставленні мова може йти лише про певні тенденції. Відразу скажу, що назвали конкретні види наркотичних речовин 30,8% опитаних учнів, дали відповідь, що вони їх не знають, 43,1%, ще 2,4% написали, що вони цим не цікавилися. Разом з тим 23,8% наших респондентів відповіді не дали взагалі. Ігнорування запитання можна тлумачити по-різному. Цілком можливо, що частина учнів приховали свою обізнаність з цього питання.

Розподіл відповідей між класами не демонструє якоїсь стійкої тенденції. Так, серед учнів

8-х класів свою обізнаність продемонстрували 29,8% респондентів, серед дев'ятикласників – 41,4%, серед учнів 10-х класів – 46,2%, серед випускників – 40,3%. Значення χ^2 показує відсутність стійкого зв'язку між цими змінними.

Значущий зв'язок фіксується між обізнаністю з цього питання та статтю респондентів.

Так, серед опитаних хлопців 49,8% знали про види наркотиків, які легко купити в нашому місті, 46,3% – не знали і ще 3,9% сказали, що цим не цікавилися. Серед дівчат відповідно цифри такі – 32,8%, 64,4% та 2,8%.

Тепер наведу отримані нами дані в табличній формі (Табл. 3).

Таблиця 3

Розподіл відповідей на запитання «Які види наркотиків доволі легко купити в нашому місті?»

№ п/п	Назви наркотичних речовин	Кількість згадувань	% від кількості згадувань
1.	Препарати коноплі: маріхуана, план, анаша, гашиш, молоко, каша...	206	43,4
2.	Курильні суміші / мікси (JWH)	45	9,4
	Кокаїн, крек	34	7,1
4.	ЛСД (LSD, марки, промокашки)	19	4,0
5.	Бутират	17	3,6
6.	Амфетамін, метаамфетамін	14	2,9
2.	Героїн	12	2,5
3.	Трамадол, спазмолекс	12	2,5
4.	Гриби, рослинні галюциногени	9	1,9
5.	Первітін (винт)	8	1,7
6.	Екстазі (МДМА, Е, ХТС)	7	1,5
7.	Димедрол	5	1,1
8.	Опіоїди медичні: морфін, промедол, омнопон, метадон, фентаніл...	4	0,8
9.	Опіоїди кустарні: ханка, черняшка, солома, ширево...	2	0,4
10.	Інші наркотики	82	17,2
11.	Загальна кількість згадувань	476	100

На відміну від харківської молоді, луганські школярі не згадують такі препарати, як «Ефект» та «Колдакт», ефедрон, транквілізатори, барбітурати, різні інгаляційні наркотичні речовини, психоцибін, мескалін, фенциклід і чифір. Серед інших наркотиків, яких немає в харківському списку, частіше за все згадувалися фенамін (24 рази) та триган-Д (6 разів).

Нас цікавили шляхи поширення наркотиків серед школярів. В анкеті було передбачено пряме запитання з цього приводу. Ми не цікавилися, чи купують наркотики вони особисто й у кого. Запитання було сформульовано в безособовій формі. Було отримано 1082 відповіді. Результати представлено в таблиці (Табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл відповідей на запитання «Де в нашому місті можна купити наркотики?»
(Кількість відповідей не обмежувалася), (у % від загальної кількості відповідей)

№ п/п	Варіанти відповідей	Усі опитані	8 кл.	9 кл.	10 кл.	11 кл.
1.	У спеціальних кіосках	3,6	4,8%	2,9%	3,5%	3,8%
2.	У нічних клубах	14,3	13,9%	14,3%	14,2%	14,7%
3.	У бариг, які торгують вдома	18,6	13,5%	15,0%	21,2%	23,4%
4.	У школі в однокласників, що приторговують	1,7	2,2%	0,7%	1,2%	2,6%
5.	У торговців на вулиці	7,0	6,5%	5,0%	7,7%	8,7%
6.	По Інтернету	8,0	6,5%	9,3%	10,0%	6,4%
7.	Інше	12,6	10,9%	10,0%	10,0%	6,4%
8.	Складно відповісти	34,2	41,7%	42,9%	32,3%	34,0%

Якщо стан справ хоча б приблизно є таким, то наркотики є досить доступними для школярів. Є підстави вважати, що учні, які назвали головні способи придбання наркотиків, близькі до реальності. Наркаторговці «працюють» удома, у нічних клубах, на вулиці. Наркотики можна придбати через Інтернет. Невелика кількість опитаних указали, що наркотичні речовини поширюють їхні одноклас-

ники. Але це, незважаючи на невелику кількість відповідей, означає, що наркаторгівля проникла й безпосередньо в школу.

Як одна з гіпотез дослідження висувалося припущення, що учні розділяють наркотики на відносно нешкідливі (легкі) та смертельно небезпечні (важкі). Ця гіпотеза в процесі дослідження не знайшла повного підтвердження, що видно з Табл. 5.

Таблиця 5

Розподіл відповідей на запитання «Як Ви вважаєте, чи можна розділити наркотики на небезпечні та нешкідливі для здоров'я людини?»
(у % від кількості опитаних)

№ п/п	Варіанти відповідей	Усі опитані (n = 787)	8 кл. (n = 177)	9 кл. (n = 206)	10 кл. (n = 185)	11 кл. (n = 219)
1.	Усі наркотики небезпечні, відмінність лише в мірі небезпеки	71,0	67,8%	72,8%	75,1%	68,5%
2.	Легкі наркотики не є небезпечними, а важкі становлять смертельну загрозу	10,0	6,2%	9,7%	10,3%	13,2%
3.	Наркотики самі собою не є небезпечними, а загрозу становлять способи їх уживання (можна заразитися СНІДом тощо)	5,1	9,6%	4,4%	3,2%	3,7%
4.	Складно відповісти	13,9	16,4%	13,1%	11,4%	14,6%

На основі наведених даних можна зробити висновок, що в більшості школярів щодо наркотиків у цілому існує пересторога. І це свідчить, що культурне відторгнення наркотизму є дієвим і в оточенні підлітків. Але майже 15%, які впевнені, що можливе безпечне вживання подібних речовин, не можуть не тривожити.

Уживання наркотиків, які культурно відторгаються, відбувається в широкому контексті вживання алкоголю та тютюну, які в нашій культурі освоєні. Відносини між цими типами наркотизму в широкому розумінні слова до цього часу недостатньо з'ясовано. С. Моравицький, який ще 1885 р. вивчав наркотизм в Фергані, дійшов висновку, що для місцевих жителів наркотики замінюють алкоголь [19]. За такою логікою вживання алкогольних напоїв можна вважати перепорою на шляху до поширення вживання наркотиків. Для такого висновку є певні підстави. Так, традиційно в деяких мусульманських країнах було поширеним уживання різних засобів з коноплі [20]. Але зараз у цих же країнах діють дуже жорсткі закони проти наркоманії, які

можуть передбачати навіть смертну кару за вживання наркотиків. Дослідження харківських соціологів, навпаки, свідчать про позитивну кореляцію між уживанням алкоголю та вживанням наркотиків. О. Сердюк пише: «Оцінюючи частоту вживання алкоголю молодими харків'янами, ми бачимо, що серед молодих людей, які вживали наркотики, вона є значно вищою, ніж серед тих, хто наркотиків не пробував» [7, с. 53]. Мабуть, ці висновки варто розглядати не як взаємовиключні. У традиційних культурах можна говорити про заміщення одного способу зміни стану свідомості іншим. Зараз же алкоголізація й наркотизація – це процеси, які викликані спільними соціальними причинами, що й викликає кореляцію між ними. З цього випливає висновок, що вивчати наркотизацію й алкоголізацію варто в комплексі. У нашому дослідженні вживанню алкоголю учнями старших класів з'ясовувалося за тією схемою, яка застосовувалася при збиранні інформації про розповсюдженість наркотиків. У табличній формі представлю результати опитування з поширення вживання алкоголю (Табл. 6).

Таблиця 6

**Розподіл відповідей на запитання «Наскільки поширене в оточенні учнів
Вашої школи вживання алкогольних напоїв?»**

(у % від кількості опитаних)

№ п/п	Варіанти відповідей	Усі опитані (n = 784)	8 кл. (n =177)	9 кл. (n =204)	10 кл. (n =185)	11 кл. (n =218)
1.	Це масове явище	22,8%	24,3%	23,5%	19,5%	23,9%
2.	Є школярі, які регулярно вживають алкогольні напої, але їх небагато, і є більшість, яка лише інколи їх вживає	25,5%	26,6%	24,5%	20,0%	30,3%
3.	Дехто зі школярів уживають алкоголь, але це дуже незначна кількість, а більшість з алкогольними напоями справи не мають	28,3%	26,6%	28,9%	30,8%	27,1%
4.	Учні нашої школи алкоголь не вживають	5,1%	2,8%	4,9%	5,9%	6,4%
5.	Складно відповісти	18,2%	19,8%	18,1%	23,8%	12,4%

За критерієм χ^2 статистичний зв'язок між перемінними «поширеність уживання алкоголю» та клас, у якому вчаться респонденти, не фіксується. Отже, алкоголь однаковою мірою присутній у повсякденному житті й учнів 8-го класу, й учнів 11-го класу. Звертає на себе увагу дуже незначна кількість тих респондентів, які впевнені, що в їхній школі учні алкоголь не вживають. Зафіксований статистично значущий зв'язок думки про поширеність уживання алкоголю й статтю респондентів. Але він полягає не в тому, що дівчата менше за хлопців поінформовані про поширеність цього явища (про те, що їм складно відповісти, заявили 19,3% опитаних дівчат і 18,2% хлопців), або що перші знач-

но частіше висловлюють думку про відсутність відповідного явища (про те, що учні їхньої школи не вживають алкоголь висловили переконання 3,5% дівчат та 6,5% хлопців). Відмінність в тому, що хлопці частіше за дівчат висловлювали думку, що вживання алкоголю серед учнів є масовим явищем (хлопці – 27,8%; дівчата – 17,7%). Дівчата ж частіше обирали середні позиції (друга позиція в таблиці – відповідно 28,1% та 23,5%; третя позиція в таблиці – 31,5% та 24,1% відповідно).

Згідно з отриманими даними, підліткам неважко легально придбати алкогольні напої. Їм навіть непотрібно застосовувати якісь хитрощі (Табл. 7).

Таблиця 7

Розподіл відповідей на запитання «Де в нашому місті молода людина, яка не досягла 21 року, може взяти алкогольні напої?»

(у % за колонками від кількості опитаних; можна було обрати кілька відповідей)

№ п/п	Напої	Супер-маркети	Маленькі магазини	Ринки	З рук	Куплять старші друзі	У батьків у барі	У кав'ярні	Ніде
1.	Пиво	67,8	81,7	63,38	26,3	68,7	36,1	66,0	19,2
2.	Слабкоалкогольні напої	76,9	78,8	63,15	24,4	53,0	36,1	60,1	23,4
3.	Вино	62,1	61,0	50,70	24,2	58,3	51,3	61,7	29,9
4.	Горілка	51,3	58,7	44,60	22,7	63,6	33,5	41,1	40,1
5.	Шампанське	65,9	60,3	45,31	17,1	53,7	48,1	55,7	30,5
6.	Коньяк	53,0	50,5	34,51	16,2	58,3	38,0	43,5	48,5
7.	Віскі	48,7	37,0	28,17	15,0	51,3	41,8	43,5	57,5
8.	Самогон	15,7	17,0	41,31	84,8	34,7	14,6	10,3	67,1
9.	Разом	441,3	445,0	371,13	230,7	441,7	299,4	381,8	316,2

Ми прагнули перевірити загальні судження через звернення до особистого досвіду респондентів. Інформація про те, які алкогольні напої доводилося купувати їм особисто у наступній таблиці (Табл. 8).

Таблиця 8

Розподіл відповідей на запитання «Які алкогольні напої доводилося Вам купувати?»

(Кількість відповідей не обмежувалася)

(у % від загальної кількості відповідей)

№ п/п	Варіанти відповідей	Кількість виборів варіанта відповіді	%
1.	Пиво	406	54,6
2.	Слабкоалкогольні напої	420	56,5
3.	Вино	250	33,6
4.	Горілка	174	23,4
5.	Шампанське	293	39,4
6.	Коньяк	140	18,8
7.	Віскі	69	9,3
8.	Самогон	54	7,3
9.	Інше	167	22,5
10.	Разом	1973	265,5

Дані цієї таблиці теж підтверджують знайомство значної частини школярів зі спиртними напоями. Кількісно переважають серед предметів купівлі пиво та слабкоалкогольні напої. Але досить часто згадуються вина й горілка.

Думку про те, що в Луганську підліткам не важко купити ті чи ті речовини, які викликають адикцію, підтверджено й розподілом відповідей на запитання про можливість учнів придбати сигарети (Табл. 9).

Таблиця 9

Розподіл відповідей на запитання «Чи складно придбати школяру сигарети?»

(у % від кількості тих, хто відповів)

№ п/п	Варіанти відповідей	Усі опитані (n = 781)	8 кл. (n =174)	9 кл. (n =206)	10 кл. (n =183)	11 кл. (n =218)
1.	Ніяких ускладнень, були б гроші	31,4	31,0%	34,5%	30,1%	29,8%
2.	В одних магазинах не продадуть, але продадуть в інших	34,8	27,6%	31,1%	39,3%	40,4%
3.	Самому купити неможливо, але придбають старші друзі	7,3	10,3%	6,8%	4,9%	7,3%
4.	Самому купити неможливо, але можна взяти в батьків	0,9	2,9%	0,0%	0,0%	0,9%
5.	Складно відповісти	25,6	28,2%	27,7%	25,7%	21,6%

Як бачимо, тютюнові вироби є цілком доступними для підлітків. Між статями різниця не дуже велика в розподілі відповідей на це запитання. Суттєві відмінності помітні лише в двох позиціях. Хлопці частіше за дівчат відповідають, що немає жодних перепон, щоб купити сигарети (37,0% проти 27,1%). Дівчата дещо частіше за хлопців покладаються в їх купівлі на старших друзів (8,9% проти 4,7%).

Найбільш складним завданням в нашому дослідженні було отримання інформації про реальне вживання наркотиків, алкоголю та тютюну підлітками. Для перевірки щирості відповідей було застосовано експеримент. Запитання про особистий досвід уживання речовин, що викликають адитивну поведінку, в анкеті ставилося двічі (через запитання). Спочатку наведу загальні результати з першої постановки цього запитання (Табл. 10).

Таблиця 10

Розподіл відповідей на запитання «Який Ваш власний досвід уживання вказаних речовин?»

(у % від кількості опитаних за рядками)

№ п/п	Назви речовин	Так, регулярно	Так, від випадку до випадку	Тільки спробував(ла) і не вживаю	Ніколи не пробував(ла)	Не хочу відповідати на це запитання	Немає відповіді
1.	Алкоголь	1,9	22,6	41,5	19,1	13,1	1,8
2.	Наркотики	0,4	1,1	4,8	75,1	16,1	2,5
3.	Тютюн (сигарети, цигарки, сигари)	10,0	8,1	29,5	37,8	12,8	1,9

Коли респонденти вдруге відповідали на одне й теж питання анкети, то тенденції залишилися тими ж. Але відбулися певні зсуви, які стосуються насамперед уживання алкоголю. Про регулярне його вживання сказали 1,5%, про вживання від випадку до випадку – 29,0%. Отже, при повторній відповіді у відносно регулярному вживанні алкоголю зізналися 30,5% наших респондентів, що на 6% більше, ніж у першому випадку. Менше при повторній відповіді виявилось тих, хто сказав, що лише спробували алкоголь і з того часу не вживають його (29,0%). Дещо більше було тих, хто обрав відповідь, що алкоголю ніколи не вживали (21,8%). Також збільшилася питома вага тих, хто не хотіли відповідати (16,0%) або просто не дали відповіді (2,8%).

Розподіли відповідей про вживання наркотиків та тютюну виявилися стабільними.

Загалом результати цього експерименту можна витлумачити на користь того, що на сенситивні запитання можна отримувати доволі відверті відповіді.

Очікуваною виявилася відмінність у розподілі відповідей між класами. Так, про те, що регулярно вживають алкоголь, зізналися 1,1 % опитаних учнів 8-х класів і вже 3,2 % учнів 11-х класів. Про те, що вживають алкоголь від випадку до випадку, сказали 17,8 % восьми-класників і вже 35,8 % випускників. Тільки пробували алкоголь, але не стали його вжи-

вати – 36,8 % опитаних учнів 8-х класів і 45,4 % – учнів 11-х класів. Ніколи не вживали алкогольні напої – відповідно 29,3 % та 11,9 %, а не хотіли відповідати – 14,9 % та 3,7 %.

Такої регулярності не фіксується в розподілі відповідей щодо вживання наркотиків. Відмінності між 8-ми і 11-ми класами помітні лише за двома пунктами. У 8-х класах не пробували жодних наркотиків 78,6 % опитаних учнів, а в 11-х класах – 82,5 %. Не хотіли відповідати на це запитання відповідно 16,2 % та 9,7 %. Це схоже на те, що наркоманія рік від року стає все більш молодію. Але такий висновок можна сформулювати лише як гіпотезу, яка потребує подальшої перевірки.

Схожою на вживання алкоголю за тенденцією є відмінність у вживанні тютюну між класами. У 8-му класі палять регулярно 5,1 % респондентів, в 11-му – 12,7%. Час від часу затагуються тютюновим димом 5,1 % учнів 8-х класів і 12,7 % випускників. Але в підлітковому віці алкоголь уживають частіше не тільки за наркотики, але й за тютюн.

Нагадаю, що однією з гіпотез дослідження був вплив кофігуративної культури підлітків на формування стимулів до вживання адитивних речовин. У зв'язку з цим в анкеті було запитання про їх уживання в близькому оточенні респондентів. Спочатку представлю загальні результати в табличній формі (Табл. 11).

Таблиця 11

Розподіл відповідей на запитання «Чи вживають близькі Вам люди названі речовини?»

(у % від кількості опитаних за стовпчиками)

Алкоголь

№ п/п	Характер уживання	Батько	Мати	Старший брат або старша сестра	Друзі	Одно-класники
1.	Уживає регулярно	3,6	0,8	1,8	8,2	9,8
2.	Уживає інколи	56,8	46,6	33,9	60,6	58,6
3.	Ніколи не вживає	23,8	38,9	32,5	18,1	16,8
4.	Немає відповіді	15,9	13,8	31,9	13,0	14,9
	Разом	100	100	100	100	100

Наркотики

№ п/п	Характер уживання	Батько	Мати	Старший брат або старша сестра	Друзі	Одно-класники
1.	Уживає регулярно	0,2	–	–	0,5	1,5
2.	Уживає інколи	1,0	1,1	1,8	9,1	6,4
3.	Ніколи не вживає	84,5	86,2	75,4	78,0	77,4
4.	Немає відповіді	14,2	12,6	22,9	12,4	14,8
	Разом	100	100	100	100	100

Тютюн (сигарети, цигарки, сигари)

№ п/п	Характер уживання	Батько	Мати	Старший брат або старша сестра	Друзі	Одно-класники
1.	Уживає регулярно	31,9	9,1	7,9	15,0	18,5
2.	Уживає інколи	17,5	12,9	18,4	38,2	42,0
3.	Ніколи не вживає	35,4	61,5	44,0	31,2	24,0
4.	Немає відповіді	15,2	16,5	29,8	15,5	15,5
	Разом	100	100	100	100	100

Отримані дані загалом відповідають висунутій гіпотезі, хоча їх не можна розглядати як суворе підтвердження. Загалом можна констатувати, що з адитивними речовинами учні частіше контактують в оточенні однолітків, ніж серед своїх старших за віком родичів.

Варто зупинитися на наших даних як на інформації для подальшого вивчення зсуву в гендерних ролях. Існує емпіричне узагальнення, що чоловічі правопорушення до жіночих становлять 10/6:1. Це співвідношення є достатньо стабільним протягом сотні років. Воно фіксується й серед наркоманів [19]. Але чи впливає загальна еволюція гендерних ролей на девіантну поведінку? Чи відбувається її фемінізація?

На основі вивчення підлітків дати обґрунтовану відповідь на ці запитання неможли-

во. Але дещо отримана інформація може прояснити. Помітною є така тенденція. Гендерна диспропорція зберігається в тих видах адиктивної поведінки, які відхиляє наша культура. У тих же видах, які культурою освоєні, спостерігається поступовий рух до рівності між статями. Тут варто підкреслити, що раніше в культурі вживання алкоголю й паління тютюну було освоєне чоловікам. Негласна конвенція передбачала, що саме їм у певних обставинах дозволені певні види брутальної поведінки. Це закріпилося в стереотипах, які зберігаються й зараз у суспільній свідомості. Наші дані свідчать на користь того, що хоча палити починають раніше хлопчики, але з часом пропорція тих, хто вживає тютюн, за гендерною ознакою вирівнюється (Табл. 12).

Таблиця 12

Розподіл відповідей на запитання «Хто серед школярів частіше за все починає курити?»

(у % від кількості тих, хто дав відповідь)

№ п/п	Варіанти відповідей	Усі опитані (n = 782)	8 кл. (n = 174)	9 кл. (n = 204)	10 кл. (n = 185)	11 кл. (n = 219)
1.	Хлопці	53,7	59,2%	53,9%	57,3%	46,1%
2.	Дівчата	9,0	9,2%	6,4%	9,7%	10,5%
3.	Однаково хлопці й дівчата	37,3	31,6%	39,7%	33,0%	43,4%

Це – лише симптом, який треба тлумачити з певною обережністю. Але привід для поглиблених досліджень тут є.

Під час математичної обробки даних було зафіксовано досить стабільний зв'язок між поширеністю різних форм адиктивної поведінки й типом школи. У спеціалізованих школах (гімназії, математичні школи) вона менш поширена, ніж у звичайних. До того ж, у тих, хто навчається в спеціалізованих школах, і більш поширені настанови, що заперечують адитивну поведінку. Наприклад, жодного друга, що вживає наркотики, серед трьох найближчих друзів не було у 83,1 % учнів спеціалізованих шкіл і в 78,8 % учнів зі звичайних загальноосвітніх шкіл. Уживання наркотиків назвали масовим явищем в своєму оточенні 1,2 % опитаних учнів спеціалізованих шкіл і 4,2 % учнів звичайних шкіл. Серед опитаних учнів спеціалізованих шкіл знали назви наркотичних речовин 27,4 %, а серед учнів загальноосвітніх шкіл – 46,0 %. Усі наркотики вважають небезпечними 79,8 % наших респондентів, які навчаються в спеціалізованих школах, і 67,0 % тих, хто є учнями звичайних шкіл.

Як висновок можна констатувати, що адиктивні речовини досить щільно ввійшли в повсякденне життя луганських школярів. Це зовсім не означає, що всі вони перетворилися на адиктів. Алкоголь, тютюн та наркотики – це скоріше постійні чинники їхнього повсякденного життя, до яких кожному доводиться виробляти своє ставлення.

У профілактичній роботі цю обставину варто враховувати. Так, за нашими даними, тією чи тією мірою знайомі на власному досвіді з дією алкоголю 66,0% учнів з 8 по 11 класи, з дією тютюну – 47,8%, з дією наркотиків – 6,3%. Найбільш стрімко розвивається алкоголізація підлітків. Вона не натрапляє на надійні бар'єри з боку держави й суспільства. Рівень уживання наркотиків підтримує епідемічну ситуацію. Будь-яке погіршення соціальної ситуації може призвести до зростання наркотизації молоді.

Можна говорити про зближення гендерних стереотипів адиктивної поведінки. Суспільні норми, які раніше оберігали більшість дівчат від небезпечних кроків, зараз утрачають свою дієвість. Головним стає влас-

не рішення індивіда. Воно залежить від його установок на досягнення в різних галузях. Тому учні спеціалізованих шкіл менше схильні до вживання адиктивних речовин, ніж учні звичайних загальноосвітніх шкіл.

Література

1. **Фромм Э.** Бегство от свободы / Э. Фромм ; пер. с англ. Г. Ф. Швейника. – М. : Прогресс, 1990. – 271 с.

2. **Гроф С.** Величайшее путешествие. Сознание и тайна смерти : пер. с англ. / Станислав Гроф. – М. : АСТ, 2008. – 475 с.

3. **Нуминозное** : электронный ресурс. – Режим доступа : <http://cultes.ru/word/13392/>

4. **Юнг К. Г.** Собрание сочинений. Психология бессознательного : пер. с нем. / Карл Густав Юнг. – М. : Канон, 1994. – 319 с.

5. **Попов А.** Чайно-опиумный узел / А. Попов // Вокруг света. – 2011. – № 6. – С. 94 – 104.

6. **Валькова У. В.** История наркотизма от древнейших времен до современности (социологический анализ) / У. В. Валькова : электронный ресурс. – Режим доступа : ftp://lib.herzen.spb.ru/text/valkova_130_271_275.pdf

7. **Профілактика** поширення наркозалежності серед молоді : навч.-метод. посіб. / за ред. В. В. Бурлаки. – К. : ГЕРБ, 2008. – 224 с.

8. **Единая конвенция о наркотических средствах 1961 года с поправками, внесенными в нее в соответствии с Протоколом 1972 года о поправках к Единой конвенции о наркотических средствах 1961 года** : электронный ресурс. – Режим доступа : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_177

9. **Конвенция о психотропных веществах (Вена, 21 февраля 1971 года)** : электронный ресурс. – Режим доступа : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_176

10. **Романюк В. О.** Міжнародний комітет по контролю над наркотиками : электронный ресурс. – Режим доступа : <http://www.zakony.com.ua/juridical.html?catid=41713>

11. **Габиани А. А.** Кто такие наркоманы? / А. А. Габиани // Социологические исследования. – 1992. – № 2. – С. 78 – 83.

12. **Соболев В. А.** Наркомания как объект

социологического анализа : электронный ресурс / В. А. Соболев, А. А. Сердюк. – Режим доступа : <http://www.psychiatry.ua/paper051.htm>

13. Рущенко І. П. Динаміка поширення молодіжного наркотизму в Харківському регіоні: 15 років спостережень / І. П. Рущенко, О. О. Сердюк, О. В. Віцько // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства* : зб. наук. пр. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – Вип. 17. – С. 476 – 481.

14. Молодежь и наркотики (социология наркотизма) / под ред. В. А. Соболева и И. П. Рущенко. – Харьков : Торсинг, 2000. – 432 с.

15. Дюркгейм Э. Самоубийство. Социологический этюд : пер. с фр. / Эмиль Дюркгейм ; под ред. В. А. Базарова. – М. : Мысль, 1994. – 400 с.

16. Рущенко І. П. Соціологія злочинності / І. П. Рущенко. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутрішніх справ, 2001. – 370 с.

17. Алкоголизм и наркомания : электронный ресурс. – Режим доступа : <http://www.dnalab.ru/genetic-testing/alcoholism-and-addiction>

18. Девятко И. Ф. Методы социологического исследования. «Сензитивные» вопросы : электронный ресурс. – Режим доступа : http://society.polbu.ru/devyatko_socresearch/ch18_all.html

19. Наркотизм как социальное явление: Обзор литературы / сост. А. В. Янков : электронный ресурс. – Режим доступа : http://www.library.ru/1/sociolog/text/article.php?a_uid=63

20. Экзогенные психические расстройства. Часть 4 : электронный ресурс. – Режим доступа : http://www.narkotiki.ru/expert_5307.html

* * *

Кононов І. Ф. Наркотизм серед школярів старших класів у м. Луганську: форми та поширеність

У статті на основі емпіричних даних розглянуто розповсюдженість серед школярів м. Луганська адиктивних форм поведінки, викликаних уживанням алкоголю, наркотиків і тютюнокуріння. Автор виходить з позиції, що різні групи адиктивних речовин по-різному освоєні культурою. Відповідно до

цього формуються установки щодо дозволів і заборон на вживання відповідних психотропних речовин. Найбільшими проблемами в шкільному оточенні є вживання алкоголю та тютюнокуріння, але ситуація з наркотиками може бути охарактеризована як така, що є достатньою для продовження епідемії наркотизму.

Ключові слова: наркотизм, адикція, адиктивна поведінка, девіація.

Кононов И. Ф. Наркотизм среди школьников старших классов г. Луганска: формы и распространенность

В статье на основе эмпирических данных рассматривается распространенность среди школьников г. Луганска адиктивных форм поведения, вызванных употреблением алкоголя, наркотиков и табакокурением. Автор исходит с позиции, что различные виды адиктивных веществ по-разному освоены культурой. В соответствии с этим формируются установки относительно разрешений и запретов на употребление соответствующих психотропных веществ. Самыми большими проблемами в школьной среде являются употребление алкоголя и табакокурение, но ситуация с наркотиками может быть охарактеризована как такая, которая способствует продолжению эпидемии наркотизма.

Ключевые слова: наркотизм, адикция, адиктивное поведение, девиация.

Kononov I. F. Drug Addiction among High School Students in Luhansk: Trends and Prevalence

The article introduces empirical data used to analyze the prevalence of Luhansk high school students' addictions to alcohol, drugs, and tobacco. The author believes that various addictive substances have not been equally assimilated by the culture, which forms different norms of permission and prohibition. Among the urgent problems of school youth are alcoholism and tobacco smoking, the situation with drug abuse also contributing to the drug epidemic.

Keywords: narcotism, addiction, addictive behavior, deviation.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2011 р.

Прийнято до друку 30.03.2012 р.